

Жити задля когось

Я живу один раз. Тому живу 2 життя одразу.

Володимир Вакуленко

Трапляються смерті, після яких настає настільки гучна тиша, ніби слів на світі більше не залишилося. Вони всі розпадаються на моменті спроб їх відшукати й опісля – вимовити. Помирають ті, хто мав би лишитися в тебе за спиною, і від них часто застається одне ім'я – єдине, що легко піддається ословленню. Але чи є це належною роботою з пам'яттю та продуктивною формою мислення про загиблу людину? Чи не затьмарює говоріння живих про смерть діянь цієї людини, її досягнень і прижиттєвих досвідів? Про загибель Володимира Вакуленка відомо дуже багато, чого не скажеш про його життя.

На його сторінці у фейсбуці струнко розкладені чеки – звіти покупок для різних підрозділів Збройних сил, які прямо в момент публікації виганяють ворога на Харківщині. На поодиноких відеоінтерв'ю з ним поруч сидить його син – хлопчик, що страждає на аутизм. На початку нового, 2022 року, – опублікований відкритий ним збір на виготовлення книжки для дітей із порушеннями зору. Під час повномасштабної війни – дописи з вибаченнями для тих волонтерів, яким через зайнятість не встиг подякувати за допомогу. Усі його проекти, твори, розмови, виступи – привід подбати про когось, стати максимально корисним для тих, хто цього потребує.

Володимир Вакуленко-К. – саме так він підписував твори, дописи, особисті сторінки в соцмережах. К – це перша літера Капитолівки – невеличкого села на Харківщині, де народився, виріс і прожив письменник. Не кожна людина надає великого значення місцю народження, аж до того рівня, щоби зафіксувати його у власному імені. Навіть за час повномасштабної війни, коли Харківщину стрімко окупували росіяни, Володимир відмовився звідти поїхати: казав, що тут його земля, родина й хлопці, яким треба допомагати. За своє коротке життя він дав не так багато інтерв'ю – мабуть, боявся розпорошувати енергію та

внутрішні ресурси, спрямовані на допомогу людям. Це ще одна форма піклування насамперед про когось, а не про себе – встигнути зробити книжку, зібрати кошти на її випуск, дистрибувати її серед читачів – але не розповісти про те, що це робив ти, не поїхати в тур, не дати персональної презентації, бо завжди будуть ті, для кого треба постаратися більше, аніж для себе.

Володимир почав писати й оприлюднювати свої твори ще в студентські часи, і така практика була намацуванням творчих уподобань. З 2001 року його друкували в ізюмській, львівській, київській, запорізькій, рівненській, тернопільській, вінницькій, закарпатській, краматорській, донецькій, луганській і харківській пресі. Багато читаючи й досліджуючи сучасний літературний ринок, Вакуленко захопився верлібрами Сергія Жадана й зрозумів, що від цієї жанрової форми йому й треба відштовхуватися, саме так йому подобається оформлювати думки. Володимир починає активніше писати, їздити на читання до Національної спілки письменників і видавати свої перші книжки.

Близько двадцяти років, починаючи зі студентського періоду, Володимир був на посадах кухаря-кондитера, кухонного робітника, вантажника, ремонтувальника квартир, про які, щоправда, чоловік не залишив жодних свідчень чи вражень. Напевне, не доводиться говорити багато про роботу «непоетичну». У різні роки вони також слугували заробітком для того, аби видавати книжки, організовувати фестивалі й літературні зустрічі, засновувати культурно-мистецькі проєкти в різних українських містах. Володя був як чоботар без чобіт: знаючи, як написати книжку, провести захід, сформувати фестивальну програму, не знав, як це подати й промотувати, тому часто встрягав у борги й майже не отримував прибутку з письменницької діяльності.

Проходить ледве чотири роки від того, як Володимир уперше пробує себе в літературі й письмі, як він уже стає головним редактором дитячо-підліткової газети «Криниця» в місті Ізюмі. Навіть початок його шляху знаменує те, що Вакуленко-К. – радше ментор, людина, що допоможе іншим видаватися й стати помітними в літературному середовищі, аніж шліфуватиме власний стиль і працюватиме над випуском власних книжок. У наступні роки він активно працює редактором і координатором численних письменницьких проєктів – альманахів і журналів «Ізюмська гора», «DzeRkaLo», «Четвер номер 30» – покликаних підсвічувати імена молодих авторів-початківців. Це вимагало від Володимира регулярної роботи з людьми, які тільки входять у літературну сферу, а отже, й

певної редакторської чутливості, щоби дати етичний відгук, змотивувати людину працювати далі, а не відштовхнути її від слова. Одна з колег Володимира Вакуленка, дитяча письменниця Катерина Єгорушкіна, говорить, що Володимир завжди був відвертим, даючи відгук на твір: «Якщо якийсь вірш йому подобався, він казав «Супер». Якщо ні, казав: «Вибач, не зайшло»». Задумів щодо проєктів у Володимира завжди було купа, а ось фінансів вистачало далеко не на всі з них: наприклад, третє число журналу «DzeRkaLo» не доходить до читача й залишається у зверстаному вигляді. На Володимировій сторінці у фейсбуці також чимало дописів із номером картки, на яку можна задонатити й допомогти в реалізації різних проєктів. Велика кількість із них призначена для дітей – читання, тури, презентації, оздоровчі табори, волонтерські центри для найменших читачів із різних українських областей. У цьому теж його менторська особистість: навчати, прищеплювати любов до читання й відкритості до світу треба змалечку, а отже, діти потребують не меншої кількості культурних заходів і спілкування, ніж дорослі.

Поруч із письменницькою кристалізується й громадянська позиція. У щоденнику, який Володимир вестиме вже під час російської окупації Харківщини, напише: «Цінності стають більш вагомими, коли ти потрапляєш у біду». Насправді в межевій ситуації вони не лише стають важливішими – доводиться докласти якомога більше внутрішньої сили для того, аби їх захистити й відстояти. І Володимир Вакуленко-К. таки був готовим до такого захисту. Він стає учасником Революції гідності у 2013 році, і в Маріїнському парку під час сутички з «тітушками» отримує серйозне поранення голови. Унаслідок цього Володимиру виписують інвалідність, за яку він картатиме себе вже потім, на початку 2022, не маючи змоги через стан здоров'я вступити до армії і допомогти побратимам. Травма не зупиняє письменника, і в 2015 році він стає вільним волонтером, долучаючись до забезпечення війська на Донецькому напрямку. Українство помітне навіть у зовнішності Володимира: козацький оселедець на голові, татуювання тризуба на руці, червоно-чорна стрічка на зап'ясті. Уже в повномасштабній війні Володимир долав десятки кілометрів, аби передати українським військовим пачки з цигарками, принести їжу на блокпости. Він навіть не знімав синьо-жовті шеврони зі свого рюкзака, хоч росіяни вже ходили по його селу. Колега Володимира, письменник Сашко Дерманський,

називає Вакуленка «вічною дитиною, серце якої сповнене любові». Та це серце не просто дитяче – воно сильне й готове захищати своє.

Можна сказати, що творчість Вакуленка-К. є здебільшого політичним, громадянським актом, а не мистецьким процесом. Нерідко, читаючи його поезію, важко визначити, коли вона написана – до повномасштабної війни чи після – адже майже всі його вірші про обов'язок захистити простір, де ти живеш, власну прив'язаність до рідного, політичну позицію. Здається, Вакуленко використовує слова як можливість звернутися до загалу, дати йому своєрідний протверезний ляпас:

І те, що поза мною,
Стає в позу
Наступу!
Виверження
Почалося:
Лава небажання
Бути остеронь
Розпікає сонце,
Яке соромиться
Хмар.
День не врятувати,
Але є ще
Можливість
Йому дати кисень...
Моє довге волосся
Василіском
Поглядає з дзеркала:
Я зі своїм пірсингом
Стаю таким,
Яким повинен бути.

Це й підтверджують численні знаки оклику, які можна знайти майже в кожному Володимировому вірші. Це поезія крику, а не говоріння. Заразом це усвідомлення того, що звернення до загалу ніколи не буде легкою справою. Коли прагнеш формувати здорове й чутливе суспільство, ти завжди приречений бути почутим далеко не всіма:

Там, де красно, —
Мене немає.
Там, де кипить лава, —
Моя присутність.
І раптово я зрозумів,
Що доля йде туди,
Де місця зайняли
До мого народження
І — без мене.

Після Революції Гідності починається найбільш фестивальний період Вакуленка: він бере участь в організації читань і акцій у межах Форуму Видавців у Львові, організовує патріотичний літературно-мистецький фестиваль «Слобожанська РефорНація» на вшанування третьої річниці Євромайдану, а також перший дитячий літературний фестиваль на Ізюмщині та Донеччині «Казки під мирним небом». Це завжди були комплексні проєкти, які націлювалися на створення регулярних літературних майданчиків, які й розвиватимуть українську літературу, даватимуть можливість висловлюватися молодим авторам. Події для дітей супроводжувалися ще й скоординованими Володею оздоровчими таборами, бібліотеками, волонтерськими центрами. У 2017 році Володимир Вакуленко знайомиться зі своїм колегою Сашком Дерманським, який потім у спогадах про влаштований ними фестиваль для дітей Донеччини й Харківщини напише: «Ноги гули від втоми, нещадно пекло сонце. А Володя сяяв! Ми бачили, що втілюємо в життя його нестримне бажання зробити дітям свято. І це страшенно надихало». Одна з яскравих рис Володимира – мобілізувати інших на те, щоби створювати корисне: готуючи наприкінці 2021 року книжкове видання для дітей з порушеннями зору, він оголошує краудфандингову кампанію для збору коштів на реалізацію такого проєкту, ретельно звітуючи про кожен етап виробництва.

Не завжди така активність була близькою його оточенню. У вірші «Ціна» Володимир Вакуленко пише:

Хіба завікуєш без зайвих турбот,
Допоки ще рвати ці жили
Отак задарма? Я заблудлий койот,
Що виє на місяць безсилий.

Кого ж розпитати, чому так болить
І що я роблю помилково?
За срібло плачу, та виплачують мідь
І скупляться навіть на слово.

Йому було доволі важко об'єднати охочих довкола своєї ідеї, бо він нею горів, коли інші про всяк випадок могли берегти свій ресурс для особистих планів. Напевне, у соціумі нерідко доводилося відчувати себе «міським божевільним». Це й підтверджують численні спроби Володимира захистити свою проукраїнську позицію: за спогадами співмешканців, коли в Капітолівці в магазинах вмикали російську музику, він завжди робив зауваження стосовно цього; коли з машин лунав російський шансон, він також ніколи не мовчав; місцеві з проросійськими поглядами погрожували письменнику ще до повномасштабної війни. Знайома Юлія Какуля-Данилюк казала: «Його мало хто розумів у селі, мало хто підтримував. На жаль. Він був чесним та відкритим, максималістом в усьому, і цього ж вимагав від інших».

Непохитність у поглядах робила Володимира водночас і складною особистістю для найближчих людей. Колишня дружина Ірина Новіцька описала Володю як «по-своєму складну людину»: «З ним треба було вміти говорити». Імовірно, людям було важко потрапити в близьке коло спілкування Вакуленка, якщо вони не погоджувалися з якимись із його думок. «Мені приємніше залишатися асоціальним, ніж бути рабом нормативів і правил», — говорив письменник. Одна з причин, чому його близьке коло не складалося з багатьох людей, — це переживання втрати побратимів під час Революції гідності та війни на Донеччині й Луганщині. «Скажу одне: я не заводжу надто близьких друзів біля себе — їх надмірно боляче втрачати». І хоч Володимир був відданим іншим, прагнув приносити користь і добро, він також мав чітку позицію щодо всього цінного й важливого в його житті, і це була та територія, на яку посягнути іншим зась. Чітко розділяв хороше і погане: є чорне і біле, є правда і обман, є альтруїзм і корисливість, — ми часто можемо стерти межі між цими категоріями, бути поблажливими до них, комунікуючи з найближчими. Володя ж цього не вмів — і це також може вважатися усвідомленням того, що в його оточенні були люди, які заплатили життям за ці цінності. Тому й у Володимира вони чіткі й непохитні.

Така ж була і його поезія: сам Вакуленко називав свою творчість «контрлітературою». Певний час гаслом Володимира Вакуленка були слова «Я

завжди буду проти», і це, напевне, найточніша дефініція контрлітературного напрямку. Його колишня дружина Ірина Новіцька доповнює: «Він писав так, як говорив». Одна з його збірок «Ви...не» містить жанрове визначення — «збірник антицензурної поезії». Від початку нам не обіцяють чогось вихолощеного чи звичного, але ми можемо припускати, що така література виросла з вагомих для автора життєвих досвідів.

Володимир був прозаїком, поетом, перекладачем, організатором фестивалів, політичним активістом і упорядником альманахів, але найбільш відома його іпостась – дитячий письменник. Якщо почитати поезію Вакуленка-К. для дітей, здається, ніби у внутрішньому тобі виростає дитина й читає їх своїм голосом, злегка соваючись на стільчику, не володіючи достатньою посидючістю:

В ґуглі ґава ґудзики
Шукає карапузікам,
Бо блискучі у крамниці
Розкупила всі лисиця.
ґава в ґаджеті своєму
Задає у пошук теми,
І знаходить магазини.
ґудзики в них жовті й сині
Перламутрові й яскраві –
Пощастило нині ґаві.
А замовлення в четвер
ґаві принесе кур'єр.

Саме у віршах для дітей фантазія Володимира Вакуленка проявляється повною мірою. Його художні образи та герої не позбавлені сучасних змістових нашарувань: ґава робить замовлення з допомогою ґаджета, а в казці «Вередлива Настуня» головна персонажка замовляє іграшки в інтернет-магазині. Чому творчість для дітей була найбільшою в усьому доробку письменника? Бо у 2008 році у Володимира народжується син Віталій, що має розлад аутистичного спектру. Дитина, яка потребувала постійного нагляду та уваги, тому батько робив для нього все, що міг, зокрема й створював книжки, з яких потім зачитував вірші сину. У розмовах і листуваннях із колегами-письменниками Володимир називає Віталіка «особливою дитиною», чим і мотивує левову частку творення своєї літератури. У щоденнику, який

Володя вів під час окупації, повсякчас звучить боязнь не захистити сина, намагання зрозуміти його внутрішній стан: «Поруч зі мною дитина — до всього з особливим сприйняттям усього, що навколо, — яка ще в перших числах березня взагалі припинила будь-яке спілкування із зовнішнім світом. Врешті, я й так розумів, що всі оці вибухи, «гради», бомбардування і нові команди на кшталт «Бльо, лягай» торкнуться і його аутичної психіки»; «Насправді, коли лізуть у твій двір, тобі байдуже, скільки на військовому висить зброї, і ти захищаєш своє. Знову повторююсь: якби ж то не малий, у якого, крім мене, нікого».

Незважаючи на таку увагу до сина й спроби наблизитися до його відчуттів, Володимир не перевозить Віталіка на безпечну територію, хоч і знає, що російські окупанти наближаються до Капітолівки. Насамперед складність полягала в зміні обстановки для сина, адже люди з розладом аутистичного спектру бурхливо реагують на неї – це може спричинити до погіршення їхнього стану здоров'я. Володимир додавав, що в Капітолівці він потрібніший: тут армія, якій потрібно допомагати, а велика частина населення має проросійські погляди, тож очікувати підтримки від них не варто.

У 2015 році Володимир випускає книжку, яка єдина з усього його літературного доробку приносить йому справжній комерційний успіх – «Татусева книга». Це ще один проєкт, задуманий насамперед для Віталіка й комунікації з ним:

Хай тобі насниться
Кольоровий слоник,
Райдужна лисиця
І моря солоні.
Яблучні ліхтарики,
Персикові кульки...
Засинай, Віталіку,
Спи мій вередулько!

Через постійний зв'язок із дитиною з аутизмом Володимир Вакуленко мав внутрішню чутливість, яка дозволяла йому бачити гострі потреби інших. Він починає працювати над проєктом «Казковий дивосвіт» — художнє книжкове видання, адаптоване для читачів з важким порушенням зору за стандартами

універсального дизайну. Зроблене на цупкому папері шрифтом Брайля й упорядковане Вакуленком-К. За сприяння українських ілюстраторів і письменників цю книжку видають в Угорщині.

Окрім достатньо широкої літературної діяльності, у Володимира було ще одне захоплення. З 2010 року він стає активним дописувачем української Вікіпедії і створює статті на теми філателії та нумізматики. Володимир сам колекціонував монети й добре знав їхні географію та вартість. Одне захоплення цілковито для себе, де не треба нічого віддавати іншим. Здається, це і якесь внутрішнє прагнення показати всі країни, де виробляють монети й марки, сину Віталіку. Письменниця та подруга Володимира Наталія Гурницька так говорила про ставлення митця до свого сина: «Жертовність і цілковита присвята. Здається, всі свої дії та життя він зв'язав з інтересами сина».

На себе ж часу лишалося не так багато. Можливо, усередині все настільки кристалізувалося, що й Володя вже не потребував жодної підтримки для самого себе – знав-бо, чого він хоче, куди рухатися, з ким і для чого. Він був настільки цілісною особистістю, що в нього не виникало потреби багато говорити про себе, щось комусь показувати чи доводити. Вакуленко-К. справляє враження людини, яка, народившись, уже все зрозуміла. Навіть його голос, що промовляє вірші на різних літературних заходах, звучить настільки металево, ніби сокира, що постукує наприкінці кожного речення, виважуючи його зміст, осягаючи їх наповнення.

Під час окупації Харківщини росіяни вбили не лише Вакуленка, а й зруйнували капітолівський сквер, яким опікувався письменник. Його планує відродити Володимирова мати Олена. Видавництво Старого Лева передає «Татусеву книгу» з віршами поета, ще й із назвою, яку початково пропонував автор – «Татусева книзя», щоб звучало звично для найменших, на відміну від широко прийнятої «книги». У грудні 2022 року вулицю, яка веде до Капітолівки, перейменували на честь Вакуленка. У 2023 році Міжнародна асоціація видавців присуджує посмертну Prix Voltaire, яку одержують літератори, що борються за своє самовираження, свободу слова й нерідко платять найвищу ціну за власну роботу. Володимир Вакуленко жив задля когось – урешті, після його смерті, його колеги намагаються пожити й задля нього, влаштовуючи заходи пам'яті, читання його творів, продовжуючи його справу.

Про смерть Володимира Вакуленка скажуть ще багато речей, зокрема й тому, що слідство стосовно неї досі триває, а винні досі не притягнуті до відповідальності. Росіянам його здали свої ж, мешканці Капітолівки, які продалися за їжу та пачку цигарок. «За срібло плачу, та виплачують мідь / І скупляться навіть на слово»... Попри трагічну загибель і згадки колег, рідних, знайомих про те, що Володя передвіщав свою смерть, бо проросійські гострили на нього зуби, це все одно була особистість, наповнена життям. У його щоденнику окупації є чимало віри в перемогу, фраз на кшталт «Дасть Бог, живі будемо...», планів на майбутнє, зокрема й збентеження щодо подальших обстежень для Віталіка.

Привілей нас, як живих, усвідомлювати, що Володимир Вакуленко – це не лише могила під номером 319. До цього місця приходять плакати, сповідатися, класти квіти й пригадувати хороше. А це виростає тільки з великої любові до того, яку розсіяв по собі той, хто навічно залишиться в харківській землі.

Але ти є.

Не зупиняйся.

Стань деревом,

З якого божевілля

Ніколи не зірве плід.